

ALEKSANDER KSAWERY OLECH ▶▶

Akademia Sztuki Wojennej

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3793-5913>

Ataki terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej w XXI wieku

Terrorist attacks in the Russian Federation

Abstract

The high level of terrorist threat to the security of the Russian Federation, which has been persisting for decades, is a process of many aspects. The conducted internal policy, involvement in armed conflicts in Ukraine and in Syria, the unstable situation in the Caucasus and the undertaken international co-operation have a significant impact on the activation of terrorist groups in Russia. Already in 2012, before the series of attacks in the French Republic, the on-going conflict in the North Caucasus was described as the most brutal in Europe. Since 2007, Russia has started to cope with international terrorism. What is even worse, it has undergone evolution, permanently destabilizing the internal security of the state. The recent attacks have been associated with the emergence of extremist groups from the Middle East, such as Al-Qaeda and the Islamic State, and their co-operation with rebels from the South and North Caucasus. International terrorist groups began their expansion into the whole territory of the Russian Federation, mobilizing the local government to undertake activities counteracting terrorism. Nowadays, the situation is slowly returning to normal, but new threats are still worth noting. The past experience and new threats of attacks urge us to re-analyse the current situation and define the goals of the anti-terrorist actions of the Russian Federation. This is also important in view of the consequences for other countries which are immediate neighbours of Russia, including possible terrorist consequences for Poland.

Keywords: Russia, terrorism, threats, Caucasus, Chechnya, Dagestan, ISIS, anti-terrorism

Террористические акты в Российской Федерации

Аннотация

Высокий уровень террористической угрозы для безопасности России, сохраняющийся на протяжении десятилетий, является многоаспектным процессом. Проводимая внутренняя политика, вовлеченность в вооруженные конфликты на Украине и в Сирии, нестабильная ситуация на Кавказе, а также осуществляемое международное сотрудничество оказывают значительное влияние на активизацию террористических группировок в России. Еще в 2012 году, до того как произошла серия терактов во Франции, продолжающийся конфликт на Северном Кавказе был признан жесточайшим на территории Европы. Россия ведет борьбу с международным терроризмом с 2007 года. Хуже всего, что терроризм эволюционировал, на длительное время дестабилизировав внутреннюю государственную безопасность. Недавние атаки были связаны с появлением экстремистских групп на Ближнем Востоке, таких как «Аль-Каида» и «Исламское государство», а также началом их сотрудничества с сепаратистами с Южного и Северного Кавказа. Террористические группы международного характера начали свою экспансию на всей территории Российской Федерации, тем самым мобилизуя к антитеррористическим действиям местное управление. Современная ситуация начинает постепенно нормализоваться, но появляются всё новые угрозы, на которые следует обратить внимание. Полученный ранее опыт, а также очередные угрозы атак склоняют к повторному анализу текущих обстоятельств и определению целей антитеррористических действий Российской Федерации. Это является существенным также с точки зрения последствий для других стран, которые непосредственно граничат с Россией, в том числе возможных последствий террористического характера для Польши.

Ключевые слова: Россия, терроризм, угроза, Кавказ, Чечня, Дагестан, ISIS, антитерроризм

Zagrożenia terrorystyczne stanowią współcześnie największe wyzwanie dla państw, organizacji i obywateli. Ich występowanie jest bardzo trudne do przewidzenia, gdyż główną cechą działalności terrorystów jest atak zaskoczenia. Uważa się, że nie ma już na świecie państwa, które nie byłoby zagrożone zamachem terrorystycznym. Ma to związek ze zwiększoną aktywnością organizacji terrorystycznych, nie tylko w Afryce i na Bliskim Wschodzie, ale także na Starym Kontynencie. Przykładami regionów, w których terroryzm znacznie się rozwinął w ostatnim dziesięcioleciu są Europa Wschodnia i Azja Środkowa. Działalność na tych terytoriach rozpoczęły nowo powstałe grupy terrorystyczne, zwiększył się napływ zwolenników

terroryzmu (który to proces wcześniej był widoczny tylko w Iraku i Syrii) oraz zaktywizowały się grupy separatystyczne i narodowościowe wcześniej walczące w wojnach¹. Efektem takich działań była seria ataków na Federację Rosyjską w ostatnim dwudziestoleciu.

Przez ostatnich kilka lat Rosja zмага się z terroryzmem międzynarodowym. Co gorsza, ulega on ciągłym ewolucjom, trwale destabilizując bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Ataki terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej w latach 2015–2018 były związane z pojawieniem się grup ekstremistycznych z Bliskiego Wschodu, takich jak Al-Kaida i Państwo Islamskie (*Islamic State of Iraq and the Levant, Islamic State of Iraq and Syria, ISIL, ISIS*) oraz podjęciem przez nich współpracy z rebeliantami z Kaukazu Południowego i Północnego. Grupy terrorystyczne o charakterze międzynarodowym rozpoczęły swoją ekspansję na całe terytorium Federacji Rosyjskiej, mobilizując do działań antyterrorystycznych tamtejszy rząd. Jest to istotne także ze względu na konsekwencje dla innych państw, które bezpośrednio graniczą z Rosją, w tym na możliwe następstwa o charakterze terrorystycznym dla Polski.

Celem artykułu jest określenie współczesnych zagrożeń terrorystycznych występujących na terytorium Rosji, które uległy znacznej intensyfikacji w następstwie aktywizacji islamskich organizacji terrorystycznych. Autor poddaje analizie dotychczasowe ataki terrorystyczne oraz na podstawie opracowanych materiałów dokonuje prognozy zdarzeń w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego. Hipotezę badawczą określono następująco: na terytorium Federacji Rosyjskiej wciąż utrzymuje się wysokie zagrożenie atakami terrorystycznymi. Pytanie, na które autor stara się odpowiedzieć w niniejszym opracowaniu dotyczy ewolucji terroryzmu na terytorium Federacji Rosyjskiej w XXI wieku.

Autor nie porusza w swoim opracowaniu przyczyn wybuchu wojen czecheńskich, systemu rządów Władimira Putina (Economist Intelligence Unit, 2019), kwestii ukraińskich i rosyjskich ugrupowań uczestniczących w konflikcie zbrojnym na Ukrainie oraz działań odwetowych i militarnych podejmowanych przez Federację Rosyjską w regionie Kaukazu.

¹ Więcej na temat zagrożenia terrorystycznego por. Marszałek-Kawa, 2016; Marszałek-Kawa, Plecka, Hołub, 2018.

Terroryzm w Federacji Rosyjskiej w XXI wieku

Jeszcze w 2012 roku, przed serią zamachów w Republice Francuskiej, trwający konflikt na Kaukazie Północnym był określony jako najbrutalniejszy w Europie. W starciach między siłami Federacji Rosyjskiej a terrorystami (sklasyfikowanymi w ten sposób przez rząd FR) ginęło w tym regionie od 700 do 800 osób rocznie (Grabowski, 2017, s. 7). Według danych udostępnionych przez *Global Terrorism Database* w latach 1991–2011 (GTD Codebook) na terytorium Federacji Rosyjskiej zdarzyło się blisko 1500 ataków noszących znamiona terrorystycznych, które przeprowadziły grupy terrorystyczne i ugrupowania z Kaukazu.

Raport australijskiego centrum badawczego Institute for Economics and Peace (IEP) – *Global Terrorism Index – Measuring the Impact of Terrorism* – podsumowuje tendencje terrorystyczne zmieniające się w czasie i pod względem geograficznym, metody ataku i stopień zaangażowania krajowych i międzynarodowych organizacji terrorystycznych oraz przybliża kontekst gospodarczy i polityczny. Raport porównuje również szereg wskaźników społeczno-ekonomicznych, które określają kluczowe czynniki związane z funkcjonowaniem terroryzmu i bezpieczeństwem społecznym. Jak wynika z danych zgromadzonych w raporcie w 2014 roku, Rosja zajęła 11. miejsce na świecie i 1. w Europie (IEP, 2014, s. 8) pod względem wpływu terroryzmu na funkcjonowanie państwa, jego stabilność i bezpieczeństwo społeczności. W 2015 roku Federacja Rosyjska była na 23. miejscu w ogólnoświatowym rankingu i 2. w Europie (1. miejsce zajęła Ukraina) (IEP, 2015, s. 10). W 2017 roku było to 33. miejsce w globalnym zestawieniu oraz 3. w Europie (IEP, 2017, s. 8). Dane te jednoznacznie wskazują na zachwianie poziomu bezpieczeństwa w kraju w kontekście występowania terroryzmu. Jest to wyraźny sygnał, aby postrzegać potencjalne zagrożenia jako realne, ze względu na ich stałe występowanie na terytorium Federacji Rosyjskiej.

Jeśli spojrzeć na problem regionalnie, to w latach 2002–2017 w zdefiniowanym przez *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) regionie Eurazji (w skład którego wchodzi: Afganistan, Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mongolia, Republika Mołdawii, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina i Uzbekistan) (*Supporting...*, b.d.) oraz Rosji zdarzyły się 3852 ataki, a zginęło w nich 2430 osób.

Tabela 1. Pozycja Rosji wg *Global Terrorism Index* w latach 2014–2018, opisująca funkcjonowanie państwa w kontekście rozwoju terroryzmu

Global Terrorism Index/ Rok	Miejsce w Europie	Miejsce na świecie
2014	1	11
2015	2	23
2016	3	30
2017	3	33
2018	4	34

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IEP, *Global Terrorism Index 2018 – Measuring the impact of terrorism*, Sydney 2018; IEP, *Global Terrorism Index 2016 – Measuring the impact of terrorism*, Sydney 2016; IEP, *Global Terrorism Index 2014 – Measuring the impact of terrorism*, Sydney 2014.

Jednocześnie Rosja, razem z Ukrainą, zanotowała 99 proc. wszystkich przypadków śmierci poniesionej w wyniku zamachów terrorystycznych w omawianym regionie (IEP, 2018, s. 38). W Federacji Rosyjskiej zarejestrowano także najszybszy w Europie oraz ósmy w kolejności na świecie wzrost liczby przypadków śmierci poniesionej w wyniku terroryzmu, ze średnią 70 osób ginących w atakach rocznie (IEP, 2017, s. 18).

Współczesne grupy terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej

Wielu badaczy za najgroźniejszą grupę terrorystyczną w historii Rosji uznaje *The Chechen Rebels (The Chechen Separatist Movement)*. Od 1999 do 2013 roku była ona odpowiedzialna za większość ataków określanych jako „terrorystyczne” na terytorium Federacji Rosyjskiej (Sinai, 2015, s. 95–102). Obecnie jej aktywność spadła. Kolejna organizacja terrorystyczna została utworzona 31 października 2007 roku przez jednego z liderów północnokaukaskich rebeliantów – Doku Umarowa. Zrezygnował on z pełnienia funkcji Prezydenta Czeczeńskiej Republiki Iczkerii i powołał do życia Emirat Kaukaski (*Caucasus Emirate*) – islamistyczne quasi-państwo, które do dzisiaj jest bazową strukturą organizacyjną dla północnokaukaskich terrorystów (International Crisis Group, 2012). Według ekspertów proces powstawania

struktur terrorystycznych rozpoczął się już w 1999 roku. Dżamaaty², funkcjonujące w: Dagestanie (dżamaat Szariat), Kabardyno-Bałkarii, Inguszetii (dżamaat Kalifat, dżamaat Taliban), Karaczajo-Czerkiesji i Północnej Osetii, były ugrupowaniami, które przekształciły się później w Emiratu Kaukaski (Grabowski, 2017, s. 159). W grudniu 2009 roku Sąd Najwyższy Rosji zakazał działalności Emiratu Kaukaskiego, zaliczając go do grup terrorystycznych (Vatchagaev, 2015a). Trzecią spośród najgroźniejszych współcześnie organizacji jest powstała w czerwcu 2015 roku Wilayat al-Qawqaz (*Islamic State of Iraq and the Levant – Caucasus Province*) (IEP, 2017), na czele której stanął Rustam Asildarov (*Designations...*, 2015). Wielu przywódców dżamaatów zobowiązało się do wierności nowo powstałej organizacji, przez co Państwo Islamskie wchłonęło dużą liczbę zwolenników Emiratu Kaukaskiego (Vatchagaev, 2015b, 2015c). Szacuje się, że do wojny w Syrii przeciwko Rosji dołączyło około 2800 bojowników z Czeczenii, Dagestanu, Inguszetii i Kabardyno-Bałkarii, a także z republik środkowoazjatyckich, takich jak Azerbejdżan, Kirgistan, Uzbekistan i Tadżykistan (Hanoush, 2016). Obecnie Federalna Służba Bezpieczeństwa Rosji (FSB), zgodnie z ustawodawstwem Federacji Rosyjskiej, uznaje za terrorystyczne trzydzieści organizacji³ o charakterze krajowym, międzynarodowym i zagranicznym (Федеральная служба безопасности Российской Федерации, 2019).

W 2015 roku zagrożenie terroryzmem w Rosji uległo znacznej intensyfikacji. Nie tylko ze strony Czeczenów-Dagestańczyków i innych organizacji kaukaskich walczących o niepodległość, ale także ze strony Państwa Islamskiego. Gdy Rosja rozpoczęła we wrześniu 2015 roku ofensywę wojskową przeciwko rebeliantom w Syrii, od razu spotkało się to z odpowiedzią odłamu Al-Kaidy – organizacji Dżabhat an-Nusra (Front Obrony Ludności Lewantu, również Front an-Nusra w Syrii) (Beslin, Ignjatijewic, 2017, s. 1–2). Przywódca grupy terrorystycznej Abu Muhammad al-Julani wezwał wówczas do ataków odwetowych na rosyjskich obywateli znajdujących się w Syrii (Joscelyn, 2015a). Reakcja zwolenników-terrorystów była prawie natychmiastowa i już 13 października 2015 roku dwie rakiety uderzyły w ambasadę

² Zgromadzenia muzułmanów utworzone w celu wspólnego studiowania nauk islamu. Termin może się odnosić do meczetu, uniwersytetu lub organizacji.

³ Stan na 14 marca 2019 roku.

Rosji w Damaszku (*Moscow Responds...*, 2015). Tym samym ugrupowania terrorystyczne, funkcjonujące dotychczas w Afryce i na Bliskim Wschodzie, rozpoczęły intensyfikację działań przeciwko Federacji Rosyjskiej.

W 2017 roku w Rosji i regionie Eurazji pojawiły się dwie kolejne groźne grupy. Pierwszą z nich była Kaukaska Prowincja Państwa Islamskiego (*Islamic State of Iraq and the Levant – Caucasus Province*), odpowiedzialna za pierwszy atak na rosyjską bazę wojskową w południowym Dagestanie, który zdarzył się 2 września 2015 roku (Joscelyn, 2015b). W wideo, które ukazało się w mediach społecznościowych, Abu Muhammad al-Adnani al-Shami⁴ wezwał zwolenników ISIL (ISIS) na Kaukazie do przyłączenia się do walk na terenie Rosji. Powiedział, iż będą one skuteczniejsze niż sam przyjazd na Bliski Wschód, aby wspomóc terrorystów w Iraku i Syrii (Paraszcuk, 2015). Było to swego rodzaju *novum*, które bez wątpienia potęgowało możliwości terrorystów i jednocześnie pozwalało skutecznie indoktrynować zwolenników na odległość, zachęcając ich do ataków w kraju zamieszkania. Drugą grupą był oddział Al-Kaidy – Katibat Imam Shamil (*Imam Shamil Battalion*), określający siebie jako „Rycerze Islamu” (Joscelyn, 2017). Batalion przyznał się do dokonania 3 kwietnia 2017 roku samobójczego ataku na metro w Petersburgu, między stacjami Sennaya Ploshchad i Tekhnologicheskiy Institut, w którym zginęło 15 osób, a 45 zostało rannych. Druga bomba została znaleziona na innej stacji metra i rozbrojona zanim zdążyła wybuchnąć. Rosyjskie władze zatrzymały w związku z tym atakiem jedenaście osób i potwierdziły, że pochodziły one z Azji Środkowej (*A Year After...*, 2018). Obie grupy dokonały w 2017 roku najkrwawszych ataków w swojej historii, co wskazuje na zwiększoną obecność terroryzmu związanego z islamistami w Rosji i regionie Eurazji (IEP, 2018, s. 60–61).

Jeśli chodzi o zagranicznych bojowników w Syrii, to największa ich liczba pochodzi z Rosji, Tunezji, Jordanii, Arabii Saudyjskiej i Turcji. Według statystyk aż 5 tys. rekrutów było obywatelami Federacji Rosyjskiej. Ze względu na bliskość Turcji oraz Syrii, która ułatwia wzmogoną migrację, przeważnie rosyjskojęzycznymi terrorystami są osoby z Czeczenii i Dagestanu (IEP, 2018, s. 82–84). Warto zwrócić uwagę na to, że w 2015 roku rosyjscy obywatele stanowili około 8 proc. wszystkich bojowników walczących dla ISIS. Również

⁴ Był oficjalnym rzecznikiem i starszym przywódcą Państwa Islamskiego (ISIS).

Tabela 2. Miejsce w rankingu wg *Global Terrorism Index* w latach 2014–2018, opisujące funkcjonowanie państw w regionie Rosji i Azji w kontekście rozwoju terroryzmu

Państwo	Miejsce na świecie w latach 2002–2016	Miejsce na świecie w 2017 roku
Ukraina	17.	21.
Rosja	33.	34.
Tadżykistan	72.	74.
Kazachstan	67.	75.
Kirgistan	79.	80.
Armenia	75.	83.
Gruzja	77.	89.
Azerbejdżan	95.	98.
Mołdawia	107.	116.
Uzbekistan	123.	132.
Białoruś	128.	138.
Turkmenistan	134.	138.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: IEP, *Global Terrorism Index 2017 – Measuring and understanding the impact of terrorism*, Sydney 2017, s. 48.

język rosyjski był trzecim najczęściej używanym przez Państwo Islamskie, zaraz po arabskim i angielskim. Wskazuje to także na fakt, że rosyjski stał się jednym z głównych języków komunikacji międzynarodowej pomiędzy terrorystami. Główną tego przyczyną jest wzmożona aktywność organizacji ekstremistycznych na terytorium Rosji oraz w państwach sąsiadujących.

Ostatnie ataki terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej

Ataki terrorystyczne w najnowszej historii Rosji nie różnią się od tych przeprowadzonych na terytorium Republiki Francuskiej, Belgii, czy Wielkiej Brytanii. Ich specyfika oraz sposób działania pozostaje niezmienny. Różni się tylko umotywowaniem i terenem działania sprawców. Wielu z terrorystów, którzy podejmowali wcześniej działania na rzecz walki o niepodległość w regionie Kaukazu, teraz zdecydowali się na działania na całym terytorium Federacji Rosyjskiej. Są to głównie separatyści pochodzący z północnego regionu Kaukazu (zwanego także Przedkaukaziem). Wielu z tych rebeliantów

przemianowało swoją długotrwałą kampanię terroru Rosji na rzecz wsparcia Państwa Islamskiego.

W 2015 roku centrum zmagañ terrorystów z Rosją stał się muzułmański Dagestan, w którym doszło do kilkudziesięciu ataków terrorystycznych. Początkowo większość inspirowanych przez Państwo Islamskie ataków była przeprowadzana przeciwko rosyjskim siłom bezpieczeństwa. Oprócz zamachów na policję, ostrzeliwania hoteli i kościołów ISIS bezustannie wysyłało wiadomości oraz oświadczenia na portalach internetowych, nawołując do ciągłego atakowania Rosji. Terrorysty wykorzystywali również Internet do przyznawania się do poszczególnych zamachów. Jednocześnie organizacja ponownie wezwała wszystkich zwolenników Państwa Islamskiego do rozpoczęcia samodzielnych ataków na terytorium Federacji.

W ciągu ostatnich kilku lat w Federacji Rosyjskiej zdarzyło się kilka znaczących ataków terrorystycznych, które wpłynęły zarówno na postrzeganie terroryzmu, jak i na sposób zwalczania go. Ich wymiar oraz liczba osób, które zostały dotknięte straszhliwymi skutkami ataków, przyczyniły się do natychmiastowej i zdecydowanej reakcji w celu zwalczenia zagrożeń wewnątrz kraju. Rozmiar strat oraz sposób, w jaki atakowali terroryści, były podstawą do ponownej analizy systemu antyterrorystycznego w Rosji.

24 stycznia 2011 roku o godzinie 16:30 doszło do ataku bombowego na międzynarodowe lotnisko Domodedowo, które jest zlokalizowane 42 kilometry na południowy wschód od centrum Moskwy. Ówczesnie było to największe lotnisko w Rosji, zdolne obsłużyć ponad 20 milionów pasażerów rocznie (obecnie liczba ta wzrosła do 30 mln, ale na pierwszym miejscu w kraju znajduje się Szeremetiewo z ruchem na poziomie 40 mln pasażerów rocznie) (*Moscow Domodedovo...*, 2018). 8 lutego 2011 roku do ataku przyznała się organizacja terrorystyczna Emirat Kaukaski (*Kavkazskiy Emirat*)⁵, za pośrednictwem nagrania wideo udostępnionego w Internecie przez jej przywódcę Doku Umarova (*Chechen warlord...*, 2011). Do samobójczego zamachu, którego dokonał Magomed Yevloyev, doszło w międzynarodowej hali przylotów. W wyniku ataku zginęło 37 osób (*Russia jails...*, 2013),

⁵ Organizacja dżihadystyczna działająca w południowo-zachodnim regionie Federacji Rosyjskiej. Jej zamiarem było usunięcie rosyjskiej obecności z północnego Kaukazu i ustanowienie niezależnego emiratu islamskiego w regionie.

a 173 zostały ranne (Amos, 2015). Komitet Śledczy Federacji Rosyjskiej (*Sledstvennyi komitet*) rok po ataku na lotnisko Domodiedowo ustalił, że zamachu dokonała grupa Emirat Kaukaski. Rok po ataku oskarżono 17 osób z tej organizacji terrorystycznej. Ostatecznie w 2013 roku Sąd Okręgowy w Moskwie skazał Islama i Ilezę Yandiyevów oraz Bashira Khamkhoyeva na dożywocie za dostatecznie zamachowcowi materiałów wybuchowych, pomoc w przedostaniu się z Kaukazu Północnego oraz zorganizowanie dla niego pobytu w Moskwie. Na karę dziesięciu lat pozbawienia wolności skazano brata terrorysty-samobójcy – Ahmeda Yevloyeva (Roth, 2013). Łącznie w latach 1992–2011 terroryści z Kaukazu Północnego przeprowadzili 749 ataków bombowych (Grabowski, 2017, s. 261).

29 grudnia 2013 roku doszło do samobójczego zamachu na stacji kolejowej Wołgograd-1 w mieście Wołgograd w obwodzie wołgogradzkim, położonym w południowej Rosji. W wyniku ataku zginęło 18 osób (w tym dwóch zamachowców), a co najmniej 44 zostały ranne. Atak nastąpił około godziny 12:45 czasu moskiewskiego. Bomba zawierała równowartość 10 kilogramów trotylu. Ataku dokonała organizacja terrorystyczna z Dagestanu. Dwa miesiące wcześniej w Wołgogradzie zbombardowano dwa autobusy (Karpov, 2013).

W październiku 2015 roku rosyjski samolot lecący z Szarm el-Szejk w Egipcie do Petersburga rozbił się na północnym Synaju. Władze rosyjskie stwierdziły, że katastrofa została spowodowana przez urządzenie wybuchowe na pokładzie samolotu. W wyniku ataku terrorystycznego zginęli wszyscy pasażerowie znajdujący się w samolocie (*No survivors...*, 2015). Metrojet Flight 9268 był międzynarodowym lotem czarterowym obsługiwany przez rosyjskie linie lotnicze Kogalymavia (oznaczone jako Metrojet). 31 października 2015 roku o godzinie 6:13 czasu lokalnego Airbus A321–231 obsługujący lot został zniszczony przez bombę niedługo po jego odlocie z międzynarodowego lotniska w Szarm el-Szejk, w drodze na lotnisko Pułkowo w Rosji. Łącznie zginęły 224 osoby, w tym 212 pasażerów z Rosji, 7 członków załogi, 4 obywatele Ukrainy i jedna osoba z Białorusi (Mullen, Cullinane, Shoichet, 2015). Zamach został przygotowany przez organizację terrorystyczną ISIS (Mohyeldin, Eremenko, Smith, 2015), która przyznała się do przeprowadzenia ataku (Dearden, 2015).

3 kwietnia 2017 roku doszło do ataku terrorystycznego przy użyciu materiału wybuchowego w metrze w Petersburgu, pomiędzy stacjami Sennaya Ploshchad i Tekhnologichesky Institut. W związku z tym incydentem łącznie 15 osób (w tym sprawca) zginęło, a co najmniej 50 zostało rannych (*Death Toll...*, 2017). Materiał wybuchowy znajdował się w teczce niesionej przez sprawcę Akbarzhona Jalilova, obywatela rosyjskiego urodzonego w Kirgistanie (*11 killed...*, 2017). Tego samego dnia Petersburg odwiedzał prezydent Rosji Władimir Putin (Griffin, 2017).

27 grudnia 2017 roku w supermarkecie w Petersburgu zdetonowano bombę, która zraniła 13 osób. Był to samodzielnie zbudowany ładunek, który umieszczono w jednej z szafek w sklepie. Żadna z organizacji terrorystycznych nie przyznała się do tego ataku. Władimir Putin określił ten wybuch jako akt terrorystyczny (Ellyatt, 2017). Co ważne, ze względu na bezpieczeństwo międzynarodowe zarówno Donald Trump, jak Władimir Putin przyznali, że zwalczanie terroryzmu może stanowić wspólną platformę dla poprawy napiętych stosunków między Rosją a Stanami Zjednoczonymi (Roth, 2017).

Ustawodawstwo antyterrorystyczne w Federacji Rosyjskiej

Największe ataki terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej z przełomu XX i XXI wieku, które wymusiły na władzach rosyjskich doskonalenie systemu antyterrorystycznego oraz utworzenie regulacji prawnych, to: zamachy w Budionnowsku (1995 r.), Władykaukazie (1999 r.), na moskiewskiej Dubrowce (2002 r.) oraz pierwszy atak w metrze moskiewskim (2002 r.). Już pod koniec lat 90. XX wieku z inicjatywy Rosji powołano Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw. Jego głównym zadaniem było opracowanie instrumentów prawnych pozwalających na międzynarodową (w ramach WNP) współpracę na rzecz walki z terroryzmem. Warto zauważyć, że to Federacja Rosyjska była inicjatorem utworzenia Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej (RATS) w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁶ (*Shanghai Cooperation Organization*, SOW). Powołano ją na szczycie, który odbył się w Taszkencie w Uzbekistanie w dniach 16–17 czerwca 2004 roku.

⁶ Regionalna organizacja międzynarodowa utworzona 15 czerwca 2001 roku, której celem jest umacnianie bezpieczeństwa regionalnego w Azji poprzez wielopłaszczyznową

21 kwietnia 2006 roku SCO ogłosiła plany zwalczania transgranicznych przestępstw oraz walkę z terroryzmem (Xiaodong, 2012).

Pierwsza ustawa regulująca walkę z terroryzmem na terytorium Federacji Rosyjskiej obowiązywała w latach 1998–2006. Definiowała ona regulacje prawne i podstawy organizacyjne zwalczania terroryzmu. W 2006 roku, ze względu na wzmożoną aktywność grup terrorystycznych i rozwój sytuacji na Kaukazie, uchwalano ustawę o przeciwdziałaniu terroryzmowi. Akt prawny wszedł w życie 6 marca 2006 roku. Na mocy nowelizacji z 5 maja 2014 roku zredefiniowano pojęcie aktu terrorystycznego:

Akt terrorystyczny to dokonanie eksplozji, podpalenia lub innych czynności zastraszających ludność i stwarzających niebezpieczeństwo zglądzenia człowieka, przyczynienia się do znaczącego materialnego uszczerbku lub innych ciężkich następstw w celu destabilizacji funkcjonowania organów władzy lub organizacji międzynarodowych lub wpływu na podejmowanie przez nie decyzji, a także groźenie spełnieniem wymienionych działań w tym celu (Kaj, 2016, s. 205).

Co ważne, rosyjski ustawodawca wskazuje, iż w celu zwalczania terroryzmu możliwe jest użycie Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Może się to wiązać z: zatrzymaniem statku powietrznego, działaniami na morzach i wodach należących do FR oraz na wodach otwartych w celu ochrony jej transportów morskich, uczestnictwem w specjalnych operacjach kontrterrorystycznych, a także podjęciem szczególnych działań poza granicami kraju w przypadku zagrożeń dla Federacji lub wsparcia wojsk stacjonujących w regionach narażonych na ataki terrorystyczne (Kaj, 2016, s. 214–216).

Ponadto rosyjskie ustawodawstwo antyterrorystyczne staje się coraz bardziej surowe. W 2016 roku zaimplementowano nowe prawo – „Yarovaya law” – które narzuca zwiększenie nadzoru nad danymi FSB, odpowiedzialność karną za niezgłoszenie planowania przestępstwa terrorystycznego oraz karę więzienia (nawet dla osób w wieku 14 lat) za ekstremizm, terroryzm i udział w masowych zamieszkach. Poprawki Yarovaya wprowadzają także zakaz prozelityzmu, modlenia się lub rozpowszechniania materiałów religijnych poza

współpracę, głównie Rosji i Chin. W jej skład wchodzi: Chiny, Indie, Kazachstan, Kirgistan, Pakistan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan.

„specjalnie wyznaczonymi miejscami”, takimi jak oficjalnie uznane instytucje religijne. Definicje są na tyle niejasne, że wiele z nich można swobodnie interpretować (Lokshina, 2016). Rosyjskie służby mogą aresztować wszystkie osoby podejrzewane o działalność terrorystyczną (Mazurova, 2016, s. 4).

Niezwykle ważnym w procesie badania zagrożeń wydaje się sposób charakteryzowania terroryzmu przez Rosję. Według tamtejszej definicji terroryzm to zagrożenie osobom i organizacjom lub stosowanie przemocy wobec nich poprzez zniszczenie (również uszkodzenie) majątku, obiektów oraz działanie mogące spowodować śmierć. Rząd Rosji ustalił również, że grupy takie jak Hamas i Hezbollah nie są organizacjami terrorystycznymi, ponieważ:

- nie podejmują działalności, która zmierza do zmiany konstytucyjnego ustroju państwa poprzez stosowanie metod terrorystycznych;
- nie mają związku z grupami ekstremistycznymi z Kaukazu Północnego (Wojciechowski, 2009, s. 56–57).

Bardzo istotną kwestią w akcjach antyterrorystycznych podejmowanych przez Federację Rosyjską przeciwko grupom terrorystycznym jest ich dotychczasowe doświadczenie w działaniach wojennych podczas konfliktów zbrojnych. Rosja już wcześniej angażowała się w zwalczanie terroryzmu, który jest współcześnie określany jako religijny (islamistyczny). Początkowo Federacja doświadczyła ataków ze strony separatystów (których określiła mianem terrorystów) w ogarniętym wojną północnym regionie Kaukazu. Było to podczas tłumienia wojen niepodległościowych Czeczenii w latach 1994–1996 i 1999–2007, a następnie w latach 2008–2015 w trakcie tłumienia wieloetnicznego ugrupowania powstańczego dżihadu Emiratu Kaukaskiego (miał on być w zamierzeniu państwem, w skład którego oprócz Czeczenii miały wejść również Dagestan, Inguszetia, Osetia, Kabardo-Bałkaria i Karaczajo-Czerkiesja) (Williams, 2016). Emirat Kaukaski został uznany za organizację terrorystyczną przez Stany Zjednoczone i Federację Rosyjską.

Mając na uwadze rozwój systemu antyterrorystycznego w Rosji, warto również rozważyć przyczyny jego powstania. Aż do dzisiaj kontrowersje wywołuje fakt, iż nie jest znany pełny przebieg zamachów terrorystycznych na szkołę w Biesłanie z 2004 roku. Upominały się o to niektóre władze, rodziny ofiar oraz niezależni eksperci. Śledztwo, które prowadzi rosyjska prokuratura generalna, jest wciąż otwarte. W 2009 roku w tamtejszej prasie

pojawiły się informacje, że atak został przygotowany przez rosyjskie służby bezpieczeństwa, jednocześnie ujawniono listę powiązań służb z terrorystami. Wskazano, iż głównym motywem władz rosyjskich było dążenie do zwiększenia uprawnień służb oraz chęć wzmocnienia kontroli wojskowej w regionie. Uzasadnione wątpliwości budzi dodatkowo fakt, że przed atakami zatrzymano co najmniej 11 terrorystów, pobrano od nich odciski palców, a następnie wypuszczono. Niewyjaśnioną kwestią jest także sposób dotarcia do szkoły w Biesłanie 32 terrorystów, ponieważ podczas przejazdu z Ingušetii na terytorium Osetii Północnej zatrzymał ich tylko jeden patrol milicji (który zamachowcy obezwładnili), a był to region nadzwyczaj strzeżony (Grabowski, 2017, s. 300–306). Nigdy w historii Rosji atak terrorystyczny na taką skalę się nie powtórzył (Grabowski, 2017, s. 312).

Oprócz tego, co jest również istotne z punktu widzenia podejmowania przez Rosję działań antyterrorystycznych, atmosfera międzynarodowa po zamachach z 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych pomogła Federacji Rosyjskiej w osiągnięciu taktycznego zbliżenia z Zachodem (w ramach wspólnego zwalczania terroryzmu) oraz usprawiedliwiła w oczach świata zdecydowane działania na Kaukazie (Souleimanov, Dirtych, 2008, s. 1202).

Zagrożenia terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej

Istnieje niebezpieczeństwo, że komórki terrorystyczne składające się z powstańców dżihadystów, którzy pozostali w dotkniętym wojną regionie północnego Kaukazu, zwłaszcza w Dagestanie i Czeczenii, będą próbowały przeprowadzać ataki terrorystyczne w całej Rosji. Współcześnie najbardziej aktywną grupą pozostaje dagestański odłam tzw. Państwa Islamskiego. Ze względu na stałe prowadzenie działań w Syrii oraz nieustabilizowaną sytuację na południu kraju Federacja Rosyjska musi na bieżąco monitorować zmieniające się trendy oraz presje w regionach konfliktów zbrojnych.

Potencjalne zagrożenie stwarzane przez „samotne wilki” lub „samozwańczych terrorystów”, którzy przyjechali do Rosji, a zdecydowali się wspierać organizacje terrorystyczne, może stanowić współcześnie największe wyzwanie dla rosyjskiego rządu. Jest to związane z masowymi wyjazdami obywateli rosyjskich na Bliski Wschód, ich indoktrynacją, a następnie

powrotem do Rosji i podejmowaniem przez nich działań o charakterze terrorystycznym. Dokładna liczba takich osób nie jest znana, ale służby bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej mają świadomość zagrożenia, jakie może ze sobą nieść indywidualna działalność terrorystyczna na terytorium kraju. Kluczowe w tym aspekcie pozostaje ustalenie, w jaki sposób (za pomocą jakich środków i narzędzi) oraz gdzie może zostać dokonany zamach. Jednym z głównych sposobów kontaktowania się terrorystów i omawiania poszczególnych celów są internetowe sieci społecznościowe oraz platformy do gier. Są w nich udostępniane materiały szkoleniowe, a także zachęcające i mobilizujące do ataków. Dzięki temu indoktrynowani terroryści mają stały kontakt ze swoim zwierzchnikiem w Afryce lub na Bliskim Wschodzie. Dlatego też weryfikacja wszystkich poszlak oraz źródeł wymaga stałego zaangażowania rosyjskich służb. Rosyjski rząd bierze również pod uwagę podobne zagrożenia wynikające z ciągłej migracji i rozwoju cyberterroryzmu (Williams, Souza, 2018, s. 6).

Innym zagrożeniem będzie tzw. *home grown terrorism*, który obejmuje osoby mające obywatelstwo, rodziny i przedsięwzięcia w kraju, gdzie dochodzi do ataków terrorystycznych (Adamska-Rękawek, 2016, s. 10). Doskonałym przykładem obrazującym charakter tego pojęcia był zamach z 23 marca 2018 roku w miejscowości Carcassonne we Francji, kiedy terrorysta zabił 4 osoby, a 15 poważnie ranił (Mareschal, Piquet, 2018). Był on obywatelem Francji i mieszkał tam na stałe (*Attaques...*, 2018). Decydującym czynnikiem w takich działaniach są motywacje i idee zamachowców, które ze względu na dynamiczne zmiany polityczno-ekonomiczne ulegają ciągłej modyfikacji. Współcześnie dominuje fanatyzm religijny, który to stanowi podstawę większości działań obywateli-terrorystów. W kontekście sytuacji w Rosji istnieje niebezpieczeństwo, że „samotne wilki” – prawdopodobnie Rosjanie nawróceni na islam, którzy zostali zradyzalizowani przez wiadomości internetowe Państwa Islamskiego (takie jak niedawno zainspirowały rosyjskich islamistycznych ekstremistów do przeprowadzania ataków terrorystycznych) wezmą pod uwagę ostatnie wezwania PI i staną się „żołnierzami kalifatu”.

Mimo że liczba ofiar walk w północnym Kaukazie zmniejszyła się w ostatnich pięciu latach, to nadal dochodzi tam do ataków i potyczek pomiędzy grupami rebeliantów oraz siłami rosyjskimi w republikach Dagestanu, Czeczenii, Inguszetii i Kabardyno-Bałkarii. Rosyjski rząd jest świadomy, że

zagrożenie terroryzmem może szybko wzrosnąć, jeśli nastąpi eskalacja przemocy i konfliktów w północnym Kaukazie. Dlatego też rosyjskie oddziały antyterrorystyczne prowadzą działania w tych regionach stale, na bieżąco monitorując pojawiające się zagrożenia.

Co również istotne, politykom z kaukaskich republik autonomicznych może w pewnym stopniu zależeć na utrzymaniu realnego poziomu zagrożeń terrorystycznych, ponieważ w negocjacjach z rządem rosyjskim jest to istotny argument na rzecz zwiększenia dofinansowań. Pomoc finansowa, a tym samym zwielokrotnione wsparcie z Moskwy, było zauważalne zwłaszcza podczas ataków, które miały miejsce w Inguszetii i Dagestanie (Grabowski, 2017, s. 395–396).

Od początku 2017 roku rosyjskie siły bezpieczeństwa podejmują działania profilaktyczne w największych miastach kraju, w tym w Moskwie, Petersburgu, Niżnym Nowogrodzie i Stawropolu. Są one ukierunkowane na ochronę transportu publicznego, miejsc o dużym natężeniu ruchu oraz imprez masowych. Wiąże się to z oddelegowaniem policji i żołnierzy do patrolowania ulic, a także z wydzielaniem stref wzmożonych kontroli, które umożliwią utrzymanie bezpieczeństwa w krytycznych rejonach miast. Ważnym elementem jest także kontrola na granicy oraz współpraca międzynarodowa. Dotychczasowe doświadczenia związane z atakami terrorystycznymi na terytorium Rosji oraz powtarzające się groźby terrorystów są bez wątpienia podstawą do intensyfikacji ochrony. Jest to spowodowane głównie tym, że organizacje terrorystyczne, takie jak Al-Kaida i ISIS, wciąż wzywają w swoich oświadczeniach do przeprowadzania ataków na terytorium Rosji, nawołując do dołączenia do grup poprzez indywidualne zamachy.

W 2018 roku rosyjskie służby zapobiegły sześciu atakom terrorystycznym. Dwa z nich miały zostać przeprowadzone w dzień wyborów prezydenckich, tj. 18 marca. Łącznie zatrzymano 189 podejrzanych i rozwiązano 12 komórek terrorystycznych. W 2017 roku rosyjskie służby bezpieczeństwa udaremniły 18 ataków terrorystycznych, z czego jeden miał być przeprowadzony 1 września, a inny – 31 grudnia. Według informacji przekazanej przez Narodowy Komitet Antyterrorystyczny w Moskwie terroryści pochodzili głównie z Inguszetii, Dagestanu oraz Państwa Islamskiego (*Russia Prevented...*, 2018).

Zakończenie

Terroryzm, jako zjawisko nieustannie powtarzające się, wciąż ewoluuje. Jego zmiany i regularność są nie do przewidzenia ze względu na szereg podmiotów wzajemnie na siebie oddziałujących. Niezwykle trudno jest określić rodzaj terroryzmu występującego w Federacji Rosyjskiej. Dotychczas najbardziej komponował się on swoją charakterystyką z pojęciem terroryzmu separatystycznego, określanego również jako promniejszościowy lub narodowowyzwoleńczy (Grotowicz, 2000, s. 308–312). Od 2017 roku, kiedy na terytorium Rosji zaktywizowały się grupy islamskie, mamy do czynienia z terroryzmem religijnym (Lia, 2005, s. 165–170).

Mimo aktywności organizacji terrorystycznych na terytorium Rosji nie są one całkowicie ukierunkowane na działalność dżihadystyczną, jak ma to miejsce we Francji (Olech, 2018, s. 65–73). Obecnie muzułmanie stanowią około 10 proc. populacji Federacji Rosyjskiej, ale dużą jej część tworzą osoby pochodzące z regionu Eurazji (*Religious...*, 2012). Wyznawcy Allaha (zwłaszcza w Moskwie) są postrzegani jako osoby zasymilowane, mówiące w języku rosyjskim i przestrzegające zasad moralności (Mamok, 2010, s. 93–95).

Rząd Federacji Rosyjskiej jest świadomy pojawiających się zagrożeń oraz konsekwencji, jakie może ponieść w wyniku kolejnych ataków terrorystycznych. Dotychczasowe doświadczenia oraz kolejne groźby skłaniają do ponownej analizy bieżących uwarunkowań oraz określenia celów działań antyterrorystycznych. Istotną kwestią pozostaje to, że zagrożenie jest powszechnie znane, a terroryści nie ukrywają, iż będą podejmować kolejne akcje przeciw Federacji Rosyjskiej (*Putin...*, 2019).

MGR ALEKSANDER KSAWERY OLECH

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
Akademia Sztuki Wojennej
ul. Gen. A. Chruściela 103, 00-001 Warszawa
akolech@wp.pl

Bibliografia

- 11 killed, over 50 injured in St. Petersburg Metro blast. (2017, 4 kwietnia). Russia Today. Pobrane z: <https://www.rt.com/news/383202-st-petersburg-blast-metro/>.
- A Year After St. Petersburg Subway Blast, Russia Says Probe Almost Finished. (2018, 3 kwietnia). Radio Free Europe Radio Liberty. Pobrane z: <https://www.rferl.org/a/russia-peterburg-subway-bombing-probe-almost-finished/29141942.html>.
- Adamska-Rękawek, P. (2016). Terroryzm islamski w Europie. Islamofobia czy integracja? W: P. Sienkiewicz, P. Dela (red.). *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*. T. VIII (10–21). Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Amos, H. (2015, 8 czerwca). Investigators Turn on Moscow's Domodedovo Airport. *The Moscow Times*. Pobrane z: <https://www.themoscowtimes.com/2015/06/08/investigators-turn-on-moscows-domodedovo-airport-a47237>.
- Attaques dans l'Aude: Radouane Lakdim était fiché S depuis 2014. (2018, 23 marca). *Le Figaro*. Pobrane z: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2018/03/23/01016-20180323ARTFIG00222-qui-etait-redouane-lakdim-le-terroriste-presume-des-attaques-dans-l-aude.php>.
- Beslin, J., Ignjatijevic, M. (2017, 16 czerwca). Balkan foreign fighters: from Syria to Ukraine, *European Union Institute for Security Studies, Brief – Issue, (20)*, 1–4.
- Chechen warlord Doku Umarov admits Moscow airport bomb. (2011, 8 lutego). BBC News. Pobrane z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-12388681>.
- Dearden, L. (2015, 31 października) Egyptian plane crash: Isis claims militants downed Metrojet flight but officials find no evidence of attack. *The Independent*. Pobrane z: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/egyptian-plane-crash-isis-claims-militants-downed-metrojet-flight-but-officials-find-no-evidence-of-a6716241.html>.
- Death Toll in St. Petersburg Terror Attack Rises to 15. (2017, 12 kwietnia). *The Moscow Times*. Pobrane z: <https://www.themoscowtimes.com/2017/04/12/death-toll-in-st-petersburg-terror-attack-rises-to-15-a57707>.
- Designations of Foreign Terrorist Fighters. (2015, 29 września). U.S. State Department. Pobrane z: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/09/247433.htm>.
- Ellyatt, H. (2017, 28 grudnia). Putin says St Petersburg supermarket bombing was an act of terrorism. CNBC. Pobrane z: <https://www.cnbc.com/2017/12/28/putin-says-st-petersburg-supermarket-bombing-was-an-act-of-terrorism.html>.
- Grabowski, T.W. (2017). *Terroryzm Północnokaukaski – źródła, przejawy i przeciwdziałanie zjawisku*. Kraków: Ignatianum.
- Griffin, A. (2017, 3 kwietnia). St Petersburg attacks: Isis celebrates explosions that killed 10 people. *The Independent*. Pobrane z: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/st-petersburg-attacks-isis-russia-bombings-celebrate-islamic-state-response-a7664656.html>.
- Grotowicz, V. (2000). *Terroryzm w Europie Zachodniej*, Warszawa–Wrocław: PWN.
- Hanoush, F. (2016, 14 września). *Fighters from the Caucasus Join ISIS to Fight Russia*. Atlantic Council. Pobrane z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/fighters-from-the-caucasus-join-isis-to-fight-russia>.

- Institute for Economics & Peace. (2014). *Global Terrorism Index 2014 – Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace.
- Institute for Economics & Peace. (2017). *Global Terrorism Index 2017 – Measuring and understanding the impact of terrorism*, Sydney: Institute for Economics & Peace.
- Institute for Economics & Peace. (2018). *Global Terrorism Index 2018 – Measuring the impact of terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace.
- Institute for Economics & Peace. (2015). *Global Terrorism Index 2015 – Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace
- International Crisis Group. (2012, 19 października). The North Caucasus: The Challenges of Integration (II), Islam, the Insurgency and Counter-Insurgency. *Europe Report*, 221, 1–40. Pobrane z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/221-the-north-caucasus-the-challenges-of-integration-ii-islam-the-insurgency-and-counter-insurgency.pdf>.
- Joscelyn, T. (2015a, 13 października). Head of al Qaeda's Syrian branch threatens Russia in audio message. *FDD's Long War Journal*. Pobrane z: <https://www.longwarjournal.org/archives/2015/10/head-of-al-qaedas-syrian-branch-threatens-russia-in-audio-message.php>.
- Joscelyn, T. (2015b, 2 września). Islamic State's Caucasus 'province' claims first official attack on Russian forces, *FDD's Long War Journal*. Pobrane z: <http://www.derechos.org/peace/russia/doc/cauc30.html>.
- Joscelyn, T. (2017, 29 grudnia). Islamic State claims its men planted bomb at St. Petersburg supermarket, *FDD's Long War Journal*. Pobrane z: <https://www.longwarjournal.org/archives/2017/12/islamic-state-claims-its-men-planted-bomb-at-st-petersburg-supermarket.php>.
- Karpov, S. (2013, 29 grudnia). *Suicide bomber kills at least 16 at Russian train station*. Reuters. Pobrane z: <https://www.reuters.com/article/us-russia-blast/suicide-bomber-kills-at-least-16-at-russian-train-station-idUSBRE9BS02S20131229>.
- Lia, B. (2005). *Globalisation and the Future of Terrorism. Patterns and Predictions*, London: Routledge.
- Lokshina, T. (2016, 23 czerwca). *Draconian Law Rammed Through Russian Parliament*. Human Rights Watch. Pobrane z: <https://www.hrw.org/news/2016/06/23/draconian-law-rammed-through-russian-parliament>.
- Mamok, R. (2010). Islam w Federacji Rosyjskiej. *Pisma Humanistyczne* (7), 81–95.
- Mareschal, E., Piquet, C. (2018, 24 marca). Attaques dans l'Aude: une proche du suspect placée en garde à vue. *Le Figaro*. Pobrane z: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2018/03/23/01016-20180323LIVWWW00116-en-direct-aude-prise-d-otage-pres-de-carcaonne-des-crs-pris-pour-cible.php>.
- Marszałek-Kawa, J. (red.). (2016). *Political and security policy in Asia. Challenges, perspectives, implications*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Marszałek-Kawa, J., Plecka, D., Hołub, A. (red.). (2018). *Social Security. Selected Aspects*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mazurova, N. (2016). Russia's Response to Terrorism History and Implications for U.S. Policy. *American Security Project*, October 2016.
- Mohyeldin, A., Eremenko, A., Smith, A. (2015, 18 listopada). *Metrojet Crash: Egypt Detains Airport Workers, \$50M Reward Offered*. NBC News. Pobrane z: <https://www>

- nbcnews.com/storyline/russian-plane-crashes-in-the-sinai/metrojet-crash-egypt-detains-airport-workers-50m-reward-offered-n464676.
- Moscow Domodedovo Airport suffers traffic dip but prepares for growth.* (2018, 6 września). Centre for Aviation. Pobrane z: <https://centreforaviation.com/analysis/reports/moscow-domodedovo-airport-suffers-traffic-dip-but-prepares-for-growth-433580>.
- Moscow Responds to Shelling of Russian Embassy in Syria.* (2015, 13 października). Pobrane z: <https://www.telesurenglish.net/news/UPDATE-Moscow-Responds-to-Shelling-of-Russian-Embassy-in-Syria-20151013-0008.html>.
- Mullen, J., Cullinane, S., Shoichet, C. (2015, 3 listopada). *Russian plane crash in Egypt: It's too early to determine cause, officials say.* CNN. Pobrane z: <https://edition.cnn.com/2015/11/02/africa/Russian-plane-crash-egypt-sinai/>.
- No survivors in 'tragic scene': A Russian Airliner crashes into Sinai killing all 224 people on board. (2015, 31 października). South China Morning Post. Pobrane z: <https://www.scmp.com/news/world/article/1874381/Russia-airliner-crashes-egypt-sinai-peninsula-carrying-224-people>.
- Olech, A.K. (2018). Nowa ustawa antyterrorystyczna w Republice Francuskiej. *Wiedza Obronna XLV* (1–2), 65–73.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *Supporting Eurasia countries in their reform efforts.* Pobrane z: <https://www.oecd.org/eurasia/countries>.
- Paraszczuk, J. (2015, 3 października). *IS's North Caucasus Affiliate Calls For Recruits To Join It In Dagestan,* Radio Free Europe Radio Liberty. Pobrane z: <https://www.rferl.org/a/islamic-state-north-caucasus-affiliate-call-for-recruits-dagestan/27285024.html>.
- Putin calls for new tactics to fight terrorism.* (2019, 6 marca). TASS – Russian News Agency. Pobrane z: <http://tass.com/politics/1047664>.
- Religious Composition by Country.* (2012, 18 grudnia). The Pew Research Center. Pobrane z: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/table-religious-composition-by-country-in-percentages>.
- Roth, A. (2013, 11 listopada). Russia: Four Are Sentenced for Airport Attack. *The New York Times.* Pobrane z: <https://www.nytimes.com/2013/11/12/world/europe/russia-four-are-sentenced-for-airport-attack.html>.
- Roth, A. (2017, 27 grudnia). Bomb in St. Petersburg supermarket that injured 10 was attempted murder, police say. *The Washington Post.* Pobrane z: https://www.washingtonpost.com/world/europe/bomb-in-st-petersburg-supermarket-that-injured-10-was-attempted-murder-police-say/2017/12/27/57ef2b28-eb2c-11e7-956e-baea358f9725_story.html?utm_term=.9ece8f974c34.
- Russia jails four over 2011 Domodedovo airport bombing.* (2013, 11 listopada). BBC News. Pobrane z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-24896447>.
- Russia Prevented 6 Terrorist Attacks in 2018, FSB Chief Claims. (2018, 10 kwietnia). *The Moscow Times.* Pobrane z: <https://www.themoscowtimes.com/2018/04/10/russia-prevented-6-terrorist-attacks-2018-fsb-chief-claims-a61107>.
- Sinai, J. (2015). The Terrorist Threats Against Russia and its Counterterrorism Response Measures. *Connections*, 14(4), 95–102.
- Souleimanov, E., Dirtych, O. (2008). The internationalization of Russian-Chechen Conflict: Myth and Reality. *Europa-Asia Studies*, 60(7), 1199–1222.

- The Economist Intelligence Unit Limited. (2019). *Democracy Index 2018*. Pobrane z: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>.
- Vatchagaev, M. (2015a, 14 lutego). Caucasus Emirate and Islamic State Split Slows Militant Activities in North Caucasus. *Eurasia Daily Monitor*, 12(29). Pobrane z: <https://jamestown.org/program/caucasus-emirate-and-islamic-state-split-slows-militant-activities-in-north-caucasus-2/#.VOKW5vmUe4Y>.
- Vatchagaev, M. (2015b, 18 czerwca). What Caused the Demise of the Caucasus Emirate? *Eurasia Daily Monitor*, 12(114). Pobrane z: <https://jamestown.org/program/what-caused-the-demise-of-the-caucasus-emirate-2/#.VYNxKfmqqkq>.
- Vatchagaev, M. (2015c, 26 czerwca). Two North Caucasus Rebel Leaders Face Off in Islamic State–Caucasus Emirate Dispute. *Eurasia Daily Monitor*, 12(120). Pobrane z: https://jamestown.org/program/two-north-caucasus-rebel-leaders-face-off-in-islamic-state-caucasus-emirate-dispute-2/#.VZCIX_mqqkp.
- Williams, B.G. (2016). *Inferno in Chechnya. The Russian Chechen Wars, the Al Qaeda Myth and the Boston Marathon Bombing*. New Hampshire: Dartmouth College Press.
- Williams, B., Souza, R. (2018). The Islamic State Threat to the 2018 FIFA World Cup. *CTCSentinel* 11(5), 1–11.
- Wojciechowski, S. (2009). Terroryzm. Analiza pojęcia. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 1, 54–60.
- Xiaodong, Z. (2012). *The Shanghai Cooperation Organisation and Counter-Terrorism Cooperation*, Stockholm-Nacka: Institute for Security & Development Policy.
- Федеральная служба безопасности Российской Федерации. (2019). *Единый федеральный список организаций, в том числе иностранных и международных организаций, признанных в соответствии с законодательством Российской Федерации террористическими*. Pobrane z: <http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm>.